

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

1953: Norge overveiet å gå inn i Samveldet

I dypeste hemmelighet vurderte den norske regjeringen i 1953 å få Norge inn i Det britiske samveldet. Planen ble stanset fordi britene mente Samveldet ikke kunne ha to monarker – både dronning Elizabeth og kong Haakon!

Dronning Elizabeth og kong Haakon.

Einar Gerhardsen

BÅRD IDÅS

Den oppsiktsvekkende historien dukket opp under arkivundersøkelsen som historikerne Helge Ø. Pharo og Knut Einar Eriksen gjennomførte i forbindelse med boken «Kald krig og internasjonalisering» i bokserien om Norsk utenrikspolitisk historie.

I tidligere utenriksminister Halvard Langes personlige arkiv ble det funnet oppsiktsvekkende dokumenter, som avslørte at en indre kjerne i Arbeiderparti-regjeringen i all hemmelighet vurderte muligheten av å melde Norge inn i organisasjonen av stater under den britiske Kronen, Samveldet. I det topphemmelige utvalget satt statsminister Oscar Torp og partileder Einar Gerhardsen, foruten sentrale statsråder som utenriksminister Halvard Lange og handelsminister Erik Brofoss.

På norsk side var det to problemstillinger: enten gå inn i Samveldet, eller slutte seg tettere til det britiske sterlingområdet. Tilslutning til sterlingområdet var mest aktuelt. Samveldet var et alternativ hvis de ikke fikk gode nok betingelser i forhold til sterlingområdet, sier Helge Ø. Pharo.

- Dramatisk

Han ble overrasket over innholdet i dokumentene han fant, men synes ikke det er vanskelig å forstå at planene ikke har blitt kjent før nå.

– Det ville vært relativt dramatisk å gi opp den helt formelle uavhengigheten 50 år etter at Norge hadde gått ut av unionen med Sverige, selv om et medlemskap praktisk sett ikke ville spilt så stor rolle. Å snakke om dette med de borgerlige partiene den gang, tror jeg ville vært nesten helt umulig, sier Pharo.

Britisk initiativ

Initiativet kom trolig opprinnelig fra den britiske ambassadøren i Oslo, Michael Wright. Han fremmet idéen om et tettere samarbeid overfor både norske politikere og Foreign Office i London. Saken ble deretter behandlet på høyeste nivå både i den norske og britiske

Oscar Torp

Halvard Lange

Erik Brofoss

Fakta

Samveldet

- Det britiske Samveldet er en organisasjon av 68 landområder som anerkjenner den britiske monark som organisasjonens overhode.
- Samveldet ble grunnlagt da Australia, Canada og New Zealand fikk selvstyre på midten av 1800-tallet. Sør-Afrika kom med da Sør-Afrikaunionen ble etablert i 1910.
- Etter som det britiske imperiet gradvis røvnet etter 2. verdenskrig, sluttet de fleste tidligere koloniene seg til Samveldet.
- I 1949 erklærte Samvelde-landene at den britiske Kronen symboliserte en fri forening av uavhengige medlemsstater.

regjeringen. Forslaget vekket umiddelbart interesse på norsk side, av både økonomiske og politiske årsaker. Av frykt for å bli isolert i forhold til den politiske utviklingen på Kontinentet, gjaldt det å styrke Norges binding til Storbritannia.

– Bakgrunnen var den norske frykten for Tyskland og Kontinentet. En tilslutning til Samveldet var ingen ønsket løsning, med oppfatningen var at det var en stor og stygg verden og at Norge måtte finne et eller annet tilknytningspunkt. Regjeringen fryktet økonomisk isolasjon, sier Pharo.

Det var stort behov for kapital etter avslutningen av Marshallplanen. Planene om en nordisk tollunion hadde klappet sammen. Ap.-regjeringen håpet at ka-

pital fra Samveldet kunne bidra til å opprettholde det norske investeringsnivået.

Konge-problemet

I Storbritannia var både utenriksdepartementet, handelsdepartementet og finansdepartementet positive til norsk deltagelse i sterlingområdet, men Bank of England la frem tungtveid motargumenter: En norsk tilslutning ville medføre økte økonomiske forpliktelser og gi bare marginale gevinster.

Et rent medlemskap i Samveldet falt bort av prinsipielle og praktiske vanskeligheter.

– Formalinnvendingen fra britisk side var at det ikke kunne være to kongelige statsoverhoder innenfor Samveldet, forteller Pharo.

På norsk side falt man gradvis ned på den oppfatningen at en tilslutning til sterlingområdet likevel ikke ville gi noen stor økonomisk gevinst. Etter dette forsvinner saken fra arkivet.

Suverenitet?

– Ville en innmelding i Samveldet krevd suverenitetsavståelse fra norsk side?

– Suverenitetsavståelsen ville først og fremst vært på symbolsiden, altså problemet med Kronen. Hvis Norge gikk inn i Samveldet, måtte vi fått samme status som f.eks. Canada og Australia – full utenrikspolitisk handlefrihet. Men det kunne betyde en viss samordningen av valuta og kapitaloverføringer.

– Forteller planene noe om Ap.s forhold til det norske kongehuset?

– Det tror jeg ikke. Planene kom aldri så langt at det norske kongehuset ble vurdert, og det vil nok heller aldri regjeringen ville funnet på, sier Helge Ø. Pharo.

- Ikke unaturlig, sier Haakon Lie

Det hele var så skjørt. Så lenge det hele var så uklart, så lite be- arbeidet, og det heller ikke var enighet om det, var det Einar Gerhardsens arbeids- måte at dette ikke skulle boble opp. Prosjektet

Haakon Lie

etter selvstendig- heten?

– Ja, det er riktig! Men vi var interna- sjonalister den gang, vet du. Og vi var hele tiden opp- tatt av engelsk poli- tikk, og betraktet England som vår nærmeste beskyt- ter. Vi følte oss langt nærmere England og Ameri- ka enn Sverige og Danmark. Men det var riktig som Brofoss sa, at å knytte seg til en dalende stjerne var ingen god poli- tikk.

Arbeiderpartiets tidligere partisekretær, Haakon Lie (92), bekrefter at regjeringen vurderte å melde Norge inn i Samveldet.

– Jeg husker en replikk som brant seg fast. Brofoss sa at «vi skal ikke knytte oss til Det britiske samveldet, som er på vei ned». Ellers var det en diskusjon som aldri kom opp på overflaten. Det var ren ønsketenkning, mener Lie.

– I ettertid er det over- raskende at Norge ville gå inn i Samveldet knapt 50 år

pliktelsene.
– Britene var mer realis- tiske enn vi var. De la ikke skjul på at de ikke lenger var noen verdensmakt. Der var det «dair play», konstaterer Haakon Lie.

Ap 18/7-98